

indeks imion współczesnych; oraz
4) indeks manuskryptów.

Modlitwy i medytacje przypisywane św. Anzelmowi z Canterbury są szczególnie znaczącym świadectwem przemian, jakie zachodziły w formie i treści zachodniej duchowości średniowiecznej od XI wieku, i które przez swoją różnorodność i mieszaninę orygi-

nalności i stereotypów, ukazują wielkie bogactwo rodzaju literackiego, do dziś mało znanego, a który wart jest zainteresowania. Edycja krytyczna J-F. Cottiera jest zatem ważnym instrumentem do pogłębienia nie tylko różnych aspektów retoryki w literaturze religijnej Średniowiecza, ale także samej duchowości.

Marek Kotyński CSsR

Ks. Janusz Mastalski, *Zasady edukacyjne w katechezie*,
WN PAT, Kraków 2002, stron 406

Jan Paweł II na spotkaniu z katechetami i nauczycielami religii w Roku Jubileuszowym (9-10 XII 2000) powiedział m.in.: „Katecheta ma być głosem, który odsyła do Słowa, przyjacielem, który prowadzi do Oblubieńca (...) Któż z nas nie dziękuje Bogu za dobrego katechetę, księdza, zakonnicę, świeckiego - wobec którego ma dług wdzięczności za pierwszy, systematyczny i porywający wykład chrześcijańskiego misterium?”

W trosce o takiego katechetę, który będzie i świadkiem, i mistrzem, i przyjacielem, i pośrednikiem w drodze do spotkania z Chrystusem, podjął ks. dr J. Mastalski swoje żmudne i czasochłonne

badania nad edukacyjnymi zasadami, które stanowić mają o skuteczności przesłania Dobrej Nowiny. Wyniki badań zostały opublikowane w książce pt. *Zasady edukacyjne w katechezie*.

Rozdział I książki poświęcił autor analizie literatury przedmiotu. Po wyjaśnieniu podstawowych terminów, takich jak: zasada, aktywizacja, aktywność, wychowanie oraz wszechstronne kształcenie, Habilitant dokonał krytycznego omówienia wszystkich dostępnych opracowań dotyczących zarówno zasad nauczania jak i wychowania. Ale autor nie ograniczył się tylko do naukowej krytyki tam gdzie była taka potrzeba, przed-

stawił własne propozycje. Tak było m.in. z autorskim zaproponowaniem zasad wychowania, czy zasad edukacyjnych. Znaczące miejsce w tym rozdziale zajmuje analiza zasad nauczania i wychowania stosowanych w katechezie. Z rozproszonej literatury autor zaproponował spójny zestaw zasad katechetycznych, poświęcając im wiele uwagi, wskazując na ich praktyczne zalety.

Warto podkreślić, iż ks. dr J. Mastalski, analizując całość literatury przedmiotu, stara się ubogacać ją swoimi przemyśleniami i ciekawymi wskazaniem praktycznymi. Tak jest na przykład przy analizie zasady organicznego związku modlitwy z katechezą, do której to zasady autor zaproponował jakże interesujące reguły wspomagające jej realizację. Podobnie uczynił z zasadą moralizmu. Jednym słowem, autor przeprowadził zarówno analizę jak i krytykę dostępnych mu tekstów źródłowych i opracowań w sposób prawidłowy, a jest to istotny komponent warsztatu naukowego.

W pracach empirycznych, a taką jest oceniana rozprawa, szczególne miejsce zajmuje rozdział metodologiczny. Temu zagadnieniu poświęcił ks. dr J. Mastalski rozdział II, w którym precyzyjnie i prawidłowo określił główny problem swoich dociekań, a jest nim

pytanie: Dlaczego na zajęciach katechetycznych należy integrować zasady nauczania i wychowania? Jak dotąd nikt z katechetów, ale i pedagogów nie prowadził w tym zakresie badań. Łączenie zasad wychowania z zasadami nauczania ma szczególnie istotne znaczenie na katechezie, bowiem niemal każdy temat lekcyjny bezpośrednio lub pośrednio zawiera aspekt wychowawczy.

Aby na tak postawione pytanie udzielić rzetelnej i wyczerpującej odpowiedzi, autor sformułował dodatkowo pytania szczegółowe dotyczące stosowania zasad przez nauczycieli i katechetów, specyfiki zasad katechetycznych i wyeksponowania tych reguł, które należy szczególnie preferować i rozwijać na lekcjach religii.

Aby na te pytania uzyskać wyczerpującą odpowiedź, należało przeprowadzić wiele długich żmudnych badań opartych głównie na obserwacji zajęć katechetycznych.

Obserwacjom zostało poddanych aż 168 jednostek lekcyjnych (lekcje religii) w gimnazjach państwowych i prywatnych. Każdy katecheta był obserwowany wielokrotnie. Skonstruowany przez Autora kwestionariusz obserwacyjny należy ocenić bardzo wysoko. Wspomagającymi technikami były badania ankietowe, którymi

zostało objętych 458 uczniów oraz 397 nauczycieli i katechetów. Wywiady zostały przeprowadzone wśród 30 katechetów i 30 nauczycieli.

Kolejne dwa rozdziały (III i IV) traktują o zasadach nauczania i wychowania stosowanych w gimnazjach przez katechetów i pozostałych nauczycieli. Uzyskane wyniki badań ilustrują liczne tabele i histogramy. Ich analiza zarówno ilościowa jak i jakościowa, tak w odniesieniu do gimnazjów prywatnych jak i państwowych, tak w odniesieniu do nauczycieli różnych przedmiotów jak i do nauczycieli religii, została przeprowadzona bardzo wnikliwie i dociekliwie. Bardzo częste odwoływanie się do przykładów z lekcji, przywoływanie opinii katechetów z badań ankietowych i wywiadów dobrze ilustrują prezentowane dane i ubogacają analizę jakościową.

Szczególnie wnikliwej analizie zostały poddane zasady nauczania i wychowania stosowane na zajęciach katechetycznych. Liczne przykłady katechez ukazujących występowanie określonych zasad, z dociekliwą próbą dotarcia do pewnych nieprawidłowości czy usterek w toku ich realizacji, dają czytelnikowi wierny obraz szkolnej rzeczywistości. Autor przy tym nie unika próby poszukiwania na nie odpowiedzi.

Bardzo interesującym i godnym przedyskutowania ze wszystkimi katechetami jest podrozdział, w którym autor analizuje swoje wyniki badań dotyczących realizacji zasad specyficznych dla katechezy.

Jeżeli wcześniej analizowane zasady ogólnopedagogiczne były w zasadzie „obecne” na zajęciach szkolnych, o tyle zasady katechetyczne, ich realizacja budzą wielkie zaniepokojenie. Jest zatrważające, iż katecheci nie przywiązują do nich większej wagi..., albo ich nie znają? Coś z tym trzeba zrobić, jeśli chcemy poważnie traktować misję nauczania i wychowania w wierze chrześcijańskiej.

Wyjątkowo nowatorski i pionierski jest rozdział V, w którym ks. J. Mastalski dokonał swoistego zespolenia, zintegrowania zasad nauczania z zasadami wychowania, nazywając je trafnie – zasadami edukacyjnymi.

Przyjmując własną terminologię i opracowując ich własną typologię, Autor wyróżnił trzy grupy zasad, tj. zasady wzmacniające percepcję, zasady wyzwalające emocjonalne zaangażowanie uczniów i zasady wpływające na kształtowanie umiejętności uczniów. Każdej z tych grup zostało przyporządkowanych od 3 do 4 zasad szczegółowych. Typologia ta została oparta na teorii kształcenia wielostronne-

go i na teorii nauczania wychowującego.

Proponując własną typologię, Autor poszedł krok dalej, mianowicie starał się również udowodnić, że wszystkie wymienione przez niego zasady edukacyjne są możliwe do zastosowania na lekcjach religii. Poczynione w tym celu liczne obserwacje i podane konkretne przykłady lekcji oraz opinie katechetów dają podstawę w ich uwiarygodnieniu, są dowodem na to, że owa typologia jest dobrze osadzona w realiach współczesnej szkoły, w realiach zajęć katechetycznych.

W przyszłości warto byłoby w tym celu podjąć dalsze badania, być może już o charakterze eksperymentalnym, które weryfikując taki model zasad, rzuciłyby więcej światła na ich efektywność, a

głównie na ich związek z efektywnością procesu nauczania katechetycznego.

Książka napisana jest komunikatywnym językiem, a także dobrą polszczyzną, a treści w niej zawarte są przedstawione jasno i klarownie, rozwój myśli jest spójny logicznie. Autor umie łączyć teorię z badaniami empirycznymi, które podaje wyczerpującej analizie tak ilościowej jak i jakościowej. Jest doskonale zorientowany w problematyce katechetycznej, tak polskiej jak i europejskiej, a także w problematyce pedagogicznej. Nie obce są mu również obszary wiedzy psychologicznej. Recenzowaną książkę gorąco polecam alumnom seminariów duchownych, katechetom, ale i studentom kierunków pedagogicznych oraz nauczycielom.

Marian Śnieżyński

Teologia dogmatyczna i jej przekaz,
red. ks. dr. Stanisława Kozakiewicza,

Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II w Olsztynie,
Olsztyn 2003, stron 143

Wśród wielu prób samodefinicji człowieka jest też i taka, która określa go jako istotę szukającą. Jeden z bardziej godnych uwagi polskich ludzi pióra ostatniej doby, Andrzej Kijowski, dał temu trafny

literacki wyraz w następujący sposób: „Człowiek jest jedynym na świecie istnieniem, któremu nie wystarcza czasu, aby nauczyć się żyć. Mrówka, która wylęgnie się z jajka, wie już wszystko, co ma czy-